

O'ZBEKISTON INNOVATSIYA TIZIMINING HOLATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Sultanova Shoxista Ilhomovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22873201>

Received: 15 September 2026 • Accepted: 20 September 2026 • Published: 21 September 2026

Annotatsiya.

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining milliy innovatsiya tizimi shakllanish bosqichlari, institutsional asoslari va rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda me'yoriy-huquqiy hujjatlar, xalqaro reytinglar hamda ilmiy adabiyotlar asosida mamlakat innovatsion salohiyatining o'sish dinamikasi va mavjud tizimiy muammolari ko'rib chiqiladi. Tahlil natijasida innovatsiya kiritish va innovatsiya natijalari o'rtasidagi nomutanosiblik asosiy cheklov omili sifatida aniqlangan.

Kalit so'zlar:

innovatsiya tizimi, innovatsion rivojlanish strategiyasi, Global innovatsiya indeksi, texnopark, innovatsion infratuzilma, ilmiy tadqiqot va tajriba konstruktorlik ishlari, texnologiyalar transferi.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish nazariyasida innovatsiya milliy raqobatbardoshlikni ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida baholanadi. J. Shumpeterning "ijodiy vayronagarlik" konsepsiyasidan boshlab, iqtisodiy o'sishning uzoq muddatli manbai texnologik yangilanish va tashkiliy o'zgarishlar bilan bog'liqligi ko'p bora asoslab berilgan [1]. Keyinchalik shakllangan milliy innovatsiya tizimlari nazariyasi doirasida davlat, ilm fan muassasalari, oliy ta'lim va biznes sektori o'rtasidagi o'zaro aloqalar innovatsion jarayonning institutsional zaminini tashkil etishi ko'rsatilgan [2]. Mustaqillik yillarida O'zbekiston iqtisodiyoti xomashyo eksportiga yo'naltirilgan tuzilmadan bosqichma bosqich bilim va texnologiyaga asoslangan modelga o'tishga harakat qilmoqda, biroq bu jarayon institutsional islohotlar, moliyalashtirish tizimi va kadrlar salohiyati bilan uzviy bog'liq murakkab vazifadir.

So'nggi o'n yillikda O'zbekiston hukumati innovatsion siyosatni faollashtirish yo'nalishida bir qator strategik hujjatlarni qabul qildi. 2018 yilning 21 sentyabrida qabul qilingan farmonda mamlakat 2030 yilga qadar Global innovatsiya indeksi reytingida dunyoning ilg'or 50 davlati qatoriga kirishi maqsad qilib qo'yildi, bu esa fan sohasini zamonaviy iqtisodiy sharoitlarga moslashtirishni, tarkibiy, tashkiliy, kadrlar va moliyaviy ta'minot jihatidan tubdan o'zgartirishni talab qildi [3]. Ushbu maqsadga erishish yo'lida O'zbekiston Innovatsion rivojlanish vazirligi tashkil etilib, u innovatsion va ilmiy texnik rivojlanish sohasidagi yagona davlat siyosatini amalga oshiruvchi vakolatli organ sifatida belgilandi [8]. Mazkur maqolaning maqsadi, O'zbekiston milliy innovatsiya tizimining hozirgi holatini, uning me'yoriy huquqiy va institutsional asoslarini hamda xalqaro ko'rsatkichlar fonida rivojlanish tendensiyalarini yaxlit tahlil qilishdan iborat.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot uslubiy jihatdan tavsifiy va qiyosiy tahlil usullariga asoslangan bo'lib, me'yoriy huquqiy hujjatlar, xalqaro tashkilotlarning rasmiy hisobotlari va ilmiy adabiyotlar asosida shaxsiy tahliliy xulosalar chiqarilgan. Tadqiqot bazasini uchta manba guruhi tashkil etadi. Birinchi guruh, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining innovatsion rivojlanish strategiyalari to'g'risidagi farmon va qarorlari, xususan 2022-yil 6-iyuldagi UP-165 sonli farmon bilan tasdiqlangan 2022-2026-yillarga mo'ljallangan innovatsion rivojlanish strategiyasidir [4]. Ikkinchi guruh, Butunjahon intellektual mulk tashkilotining

Global innovatsiya indeksi bo'yicha yillik hisobotlari bo'lib, ular mamlakatning xalqaro miqyosdagi o'rnini son ko'rsatkichlar asosida baholash imkonini beradi [5, 6]. Uchinchi guruh esa, mavzu bo'yicha rus va xorij tilidagi ilmiy tadqiqotlar, jumladan innovatsion siyosat samaradorligini tahlil qiluvchi maqolalar va statistik ma'lumotlar bazalarini o'z ichiga oladi [7, 9].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, milliy innovatsiya tizimi kontseptsiyasi doirasida mamlakatning innovatsion salohiyati faqat moliyaviy resurslar hajmi bilan emas, balki institutsional muhit sifati, ta'lim tizimining bozor talablariga moslashuvi va ilm bilan ishlab chiqarish o'rtasidagi aloqalarning mustahkamligi bilan belgilanadi [2]. Rus tilidagi tadqiqotchilar tomonidan o'tkazilgan tahlilda O'zbekistonda Innovatsion rivojlanish vazirligi faoliyati diagnostikasi asosida mamlakat islohotlarining asosiy vazifalari va yo'nalishlari aniqlangan, jumladan sezilarli investitsiyalarni jalb qiluvchi yirik loyihalar sanab o'tilgan [7]. Shu bilan birga, mahalliy tadqiqotchilar tomonidan ta'kidlanishicha, innovatsion faoliyatga davlat va xususiy mablag'lar sarmoyasini oshirish, ilmiy tadqiqot va tajriba konstruktorlik ishlarini moliyalashtirishning zamonaviy shakllarini joriy etish vazifasi hamon dolzarbligicha qolmoqda, chunki rivojlangan davlatlar tajribasi ko'rsatganidek, moliyaviy resurssiz hech qanday innovatsion dastur amalga oshirilishi mumkin emas [9].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'tkazilgan tahlil natijalari O'zbekistonning innovatsion salohiyati so'nggi o'n yillikda barqaror, biroq notekis o'sish dinamikasiga ega ekanligini ko'rsatadi. Global innovatsiya indeksi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakat 2015-yildan 2021-yilgacha bo'lgan davrda reytingda 36 pog'onaga ko'tarilgan edi [4]. Keyingi yillarda ham musbat tendensiya davom etib, 2024-yilda O'zbekiston 133 iqtisodiyot orasida 83 o'rinni, quyi o'rta daromadli 38 mamlakat orasida esa 10 o'rinni egallagan [5]. 2025-yilga kelib mamlakat ko'rsatkichi yanada yaxshilanib, 139 iqtisodiyot orasida 79 o'ringa, quyi o'rta daromadli guruh ichida 7 o'ringa, Markaziy va Janubiy Osiyo mintaqasida esa 3 o'ringa ko'tarilgan [6]. Bu ko'rsatkichlar O'zbekistonning o'z rivojlanish darajasiga nisbatan innovatsiya bo'yicha kutilganidan yuqori natija ko'rsatuvchi mamlakat sifatida uch yildan beri baholanayotganini tasdiqlaydi [5].

Shu bilan birga, tahlil muhim tizimiy nomutanosiblikni ham ochib beradi. Xalqaro reytinglarda O'zbekiston innovatsion resurslar, ya'ni kirish ko'rsatkichlari bo'yicha nisbatan yuqori o'ringa ega bo'lsa da (2024-yilda 71, 2025-yilda 69 o'rin), innovatsion natijalar bo'yicha sezilarli darajada orqada qolmoqda (2024-yilda 91, 2025-yilda 92 o'rin) [5, 6]. Bu holat, mamlakatga jalb qilinayotgan resurslar, jumladan kadrlar, infratuzilma va moliyaviy mablag'lar hali yetarli darajada tijoratlashtirilgan innovatsion mahsulotlarga, patentlarga va yuqori texnologik eksportga aylanmayotganidan dalolat beradi. TheGlobalEconomy.com tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonning innovatsiya indeksi 2025-yilda 26,5 ballni tashkil etib, dunyo o'rtacha ko'rsatkichi bo'lgan 31,49 balldan pastroq bo'lib qolmoqda, garchi 2012-yildan buyon barqaror o'sish kuzatilsa da [10].

Institutsional jihatdan, 2022-2026-yillarga mo'ljallangan innovatsion rivojlanish strategiyasida belgilangan maqsadli ko'rsatkichlar mamlakatning strukturaviy o'zgarishlarga qaratilgan yondashuvini aks ettiradi. Xususan, strategiyada innovatsion faoliyat subyektlari sonini 613 tadan 2250 taga yetkazish, innovatsion infratuzilma subyektlari sonini uch barobar oshirish va innovatsion tadbirkorlik natijasida yaratilayotgan yangi ish o'rinlari sonini to'rt barobarga ko'paytirish ko'zda tutilgan [4]. Bunday miqdoriy maqsadlar, texnoparklar, klasterlar, texnologiyalar transferi markazlari, akselerator va biznes inkubatorlar tarmog'ini kengaytirishga qaratilgan tizimli yondashuvni namoyon etadi. Shu bilan birga, ilmiy muassasalar va korxonalarga davlat idoralari bilan innovatsion yechimlarni ishlab chiqish va joriy etish bo'yicha elektron kooperatsiya portali orqali to'g'ridan to'g'ri shartnoma tuzish huquqi berilishi, byurokratik to'siqlarni kamaytirishga qaratilgan muhim qadam sifatida baholanishi mumkin [4].

Shaxsiy tahlilimizga ko'ra, O'zbekiston innovatsiya tizimining hozirgi bosqichdagi asosiy muammosi resurslarning yetishmasligida emas, balki innovatsion zanjirning barcha bosqichlari, ya'ni fundamental tadqiqotdan tortib, tijoratlashtirishgacha bo'lgan yaxlit ekotizim sifatida ishlamayotganida namoyon bo'ladi. Ta'lim tizimi, ilmiy tadqiqot muassasalari va real sektor o'rtasidagi aloqalarning zaifligi, ilmiy natijalarning bozor ehtiyojlariga moslashtirilmagan holda qolib ketishiga olib keladi. Bundan tashqari, ventur kapital bozorining hali rivojlanmaganligi, boshlang'ich bosqichdagi innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning muqobil manbalari tanqisligini keltirib chiqarmoqda, bu esa istiqbolli g'oyalarning amaliy loyihalarga aylanish jarayonini sekinlashtiradi.

XULOSA

O'tkazilgan tahlil natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, O'zbekiston so'nggi o'n yillikda milliy innovatsiya tizimini shakllantirish yo'nalishida izchil me'yoriy huquqiy va institutsional islohotlarni amalga oshirmoqda, buning natijasida xalqaro reytinglarda mamlakat mavqei barqaror yaxshilanmoqda. Shu bilan birga, innovatsion kirish resurslari bilan innovatsion natijalar o'rtasidagi nomutanosiblik, mamlakatning innovatsion salohiyatini to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qiluvchi asosiy omil bo'lib qolmoqda. Kelgusida innovatsion siyosatni yanada samarali amalga oshirish uchun ilm ta'lim ishlab chiqarish integratsiyasini mustahkamlash, venchur moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish va innovatsion infratuzilma subyektlari faoliyatining sifat ko'rsatkichlarini oshirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Ushbu yo'nalishlar bo'yicha keyingi tadqiqotlar mamlakat innovatsion tizimining institutsional samaradorligini chuqurroq baholashga xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1982. 455 с.
2. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. London: Pinter Publishers, 1987. 155 p.
3. Указ Президента Республики Узбекистан от 21.09.2018 г. №УП-5544 "О мерах по коренному совершенствованию условий для развития инновационной деятельности" [Электронный ресурс]. URL: <https://lex.uz>
4. Указ Президента Республики Узбекистан от 06.07.2022 г. №УП-165 "Об утверждении стратегии инновационного развития Республики Узбекистан на 2022-2026 годы" [Электронный ресурс]. URL: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=142494
5. World Intellectual Property Organization. Global Innovation Index 2024: Executive Summary. Geneva: WIPO, 2024. 34 p. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2024-exec-en-global-innovation-index-2024.pdf>
6. World Intellectual Property Organization. Uzbekistan Ranking in the Global Innovation Index 2025 [Электронный ресурс]. URL: <https://www.wipo.int/edocs/gii-ranking/2025/uz.pdf>
7. Диагностика инновационной политики Узбекистана: анализ деятельности Министерства инновационного развития // Вестник РУДН. Серия: Экономика. 2023. URL: <https://journals.rudn.ru/economics/article/download/36230/22627>
8. Роль Министерства инновационного развития Республики Узбекистан в формировании государственной научно-технической политики [Электронный ресурс]. Ташкент: ТГТУ, 2024. URL: <https://aps.tsuos.uz/storage/users/430/articles/xjKVI18A7VMU3e3mi5ZkRMgV1uQmy6znDA4UIFIa.pdf>
9. Финансирование инновационной деятельности как ключевая задача Стратегии инновационного развития Узбекистана [Электронный ресурс]. URL: https://uniwork.buxdu.uz/resurs/12594_1_08E175F022D4F8ED86AA823F2A18419AD2FDCDB0.pdf
10. TheGlobalEconomy.com. Uzbekistan Innovation Index: Data, Chart [Электронный ресурс]. URL: https://www.theglobaleconomy.com/Uzbekistan/GII_Index/